

Методичні рекомендації щодо вивчення змісту навчального предмета «Географія» у 7-11 класах закладів загальної середньої освіти у 2023-2024 н. р.

Серед важливих освітніх викликів, пов'язаних з військовою агресією Російської Федерації в Україні, у 2023-2024 навчальному році актуальним залишається питання безпечної і якісної організації освітнього процесу з географії.

Звертаємо увагу, що щоденно о 09 годині 00 хвилин у закладах освіти має проводитись загальнонаціональна хвилина мовчання за співвітчизниками, загиблими внаслідок збройної агресії Росії проти України [6].

У педагогічній діяльності та взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу, в умовах воєнного стану, важливо зберігати рівновагу, впевненість та спокій. Тому, учитель географії має володіти уміннями та навиками захисту від стресу та збереження психологічної рівноваги.

Процес започаткованих змін у новій українській школі не змінює сенсу географічної освіти, що має значний гуманістичний та інтегративний потенціал, відіграє важливу, а можливо, й основну роль, – в оновленні світогляду людини на глобальному і особистісних рівнях [2].

Навчальний предмет «Географія» забезпечує формування наукової картини світу на міжпредметному рівні, а також сприяє формуванню вмінь учнів досліджувати її.

Наголошуємо, що нині, суттєвою вимогою організації освітнього процесу з географії є ефективне використання вчителями в роботі з учнями можливостей комп'ютерних технологій, уміння надихати, мотивувати учнів, підтримувати психологічно.

Основними формами здійснення освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти залишається очна, дистанційна або змішана.

Для забезпечення дистанційного навчання здобувачів освіти учитель географії може створювати власні вебресурси або використовувати вебресурси з освітніх сайтів «Всеукраїнська школа онлайн» (<https://lms.e-school.net.ua>), «Мій Клас» (<https://www.miyklas.com.ua>), «На урок» (<https://naurok.com.ua/test/create>), Classtime (<https://www.classtime.com/uk>), Class Dojo (<https://numl.org/.850191>), LearningApps (<https://learningapps.org>) тощо.

Акцентуємо увагу, що під час організації дистанційного та змішаного навчання, потрібно виважено обирати електронні освітні ресурси, ураховуючи їх дидактичну доцільність, фактологічну коректність змісту, відповідність його навчальній програмі.

Варто зазначити, що ефективною моделлю змішаного навчання є «віртуальний перевернутий клас».

Для опанування учнями навчального матеріалу з курсів географії, учителі мають комплексно застосовувати інноваційні засоби, форми, методи та прийоми навчання. Серед інтерактивних методів і форм перевагу слід

надавати дидактичним іграм, а саме: квестам, вікторинам, рольовим сюжетним іграм, навчальним конференціям, диспутам тощо.

Особливе значення в дидактико-методичній організації навчання має його зв'язок з життям; практикою застосування здобутих уявлень, знань, навиків поведінки у життєвих ситуаціях.

У 2023-2024 навчальному році навчання учнів здійснюватиметься за такими навчальними програмами:

– для основної школи (7-9 класи): «Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Географія. 6-9 класи (наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 № 698 «Про надання грифа оновленим навчальним програмам») та «Навчальна програма для учнів 8-9 класів закладів загальної середньої освіти з поглибленим вивченням географії» (лист Міністерства освіти і науки України від 25.08.2020 № 1/11-5718 «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України») [4, 5];

– для старшої школи: «Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту). 10-11 кл. Географія» (наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 № 698 «Про надання грифа оновленим навчальним програмам») та «Географія. 10-11 класи. Профільний рівень» (наказ Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407 «Про надання грифа Міністерства освіти і науки України навчальним програмам для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти») [3].

Навчальна програма курсу географії в 6-8 класах (стандарт) розрахована на 70 годин (2 год. на тиждень), у 9 класі – 52 години (1,5 год. на тиждень). Програма курсу у 8-9 класах (поглиблене вивчення) розрахована на 105 годин у кожному класі (3 год. на тиждень). Учні 10 класів продовжать вивчення географії на рівні стандарту (52 години, 1,5 години на тиждень) та на профільному рівні (175 годин, 5 годин на тиждень). Учні 11 класу вивчатимуть географію на рівні стандарту (35 годин, 1 година на тиждень) та на профільному рівні (175 годин, 5 годин на тиждень) (<https://numl.org/107961>).

Інформуємо, що зміст навчальних програм реалізується в освітньому процесі через навчальне забезпечення, що має гриф Міністерства освіти і науки України. Перелік навчального забезпечення щорічно оновлюється і розміщується на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України (<https://cutt.ly/4QFFdl6>).

Нагадуємо, що електронні версії підручників з географії для 7-9 та 10-11 класів закладів загальної середньої освіти розміщено на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України (<https://cutt.ly/anfrs7i>).

Звертаємо увагу, зміни, що було внесено в 2022-2023 навчальному році до змісту навчальної програми з географії для 10 класу закладів загальної середньої освіти, стали підставою для проведення конкурсу та надання грифу «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» оновленим підручникам з географії для 10 класу (<https://numl.org/997091>):

– Географія. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої

освіти (авт. Бойко В.М., Брайчевський Ю.С., Яценко Б.П.).

– Географія. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Гільберг Т.Г., Савчук І.Г., Совенко В.В.).

– Географія. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Довгань Г.Д.).

– Географія. Підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Коберник С.Г., Коваленко Р.Р.).

Зауважуємо, що основні зміни в навчальних програм з географії для 8, 10, 11 класів закладів загальної середньої освіти пов'язані зі зміною сучасної глобальної суспільно-економічної та геополітичної ситуації в світі. Саме тому, під час вивчення тем, що характеризують політико-географічне, геополітичне положення, населення, економіку України тощо важливо використовувати достовірну інформацію, реальні факти.

Акцентуємо увагу на деяких аспектах вивчення географії у 2023-2024 навчальному році.

Так, у програмі з географії для 8, 10, 11 класів закладів загальної середньої освіти теми, пов'язані з вивченням демографічних процесів населення світу та України, містять питання біженців та внутрішньопереміщених осіб.

З огляду на зазначене, доречним є виконання досліджень з таких тем: «Статус внутрішньо переміщених осіб і біженців», «Надання Україні військової допомоги різними країнами світу», «Навчання географії за кордоном», «Проекти, що сприятимуть подоланню наслідків війни».

Окрім цього, з навчальної програми для 10 класу (рівень стандарту) було вилючено навчальний матеріал, пов'язаний з країною Білорусь та деякі теми, що стосувалися Російської Федерації. Натомість тему «Країни Азії» доповнено матеріалом про Республіку Корею, оскільки її економічна модель може бути прикладом для України.

Водночас, внесено окремі зміни щодо формулювання змісту окремих тем. Так, у курсі «Географія: Україна у світі: природа, населення» (8 клас) (Розділ IV. Населення України та світу. Тема 1. Демографічні процеси та статеві-віковий склад населення світу та України), урахувавши обставини воєнного часу, учитель має розглянути чинники, що впливають на кількість населення, напрями міграційних потоків в Україні, поняття «біженці» та «внутрішньопереміщені особи», що додано для вивчення.

Під час вивчення курсу «Географія: Регіони та країни» (10 клас) (Розділ I. Європа. Тема 1. Загальна характеристика Європи), розповідаючи про населення Європи (демографічні процеси, природний та механічний рух, демографічна політика), важливо використовувати нову актуальну інформацію про сучасні міграційні процеси України в контексті війни.

У курсі «Географія: Географічний простір Землі» (11 клас) (Розділ IV. Суспільна географія України. Тема 2. Населення України) запропоновано зміни щодо формулювання змісту теми. Учителю варто приділити увагу поясненню таких понять, як «біженці» та «тимчасово переміщені особи», а також акцентувати увагу на динаміці міграційних процесів.

Певні акценти варто зосередити на темах, що пов'язані з питаннями становлення української нації, війни, розвитку міжнародних, торговельних та культурних відносин між країнами.

У всіх курсах географії вивчається наскрізна тема «Зв'язки України з країнами світу». Виходячи з обставин ворожого відношення Російської Федерації до України, слід оптимізувати навчальний матеріал, у якому згадується Російська Федерація.

З цією метою доречним буде, під час вивчення теми «Країни Європи» (курс «Географія: регіони та країни», 10 клас), скоротити до мінімуму години на вивчення теми «Росія» (інформуючи про специфіку «добросусідства»).

Під час вивчення теми «Україна в геополітичному вимірі» курсу «Географія: регіони та країни» 10 клас (розділ VI. Україна в міжнародному просторі) та теми «Українська держава» курсу «Географічний простір Землі» 11 клас (розділ IV. «Суспільна географія України»), учителям географії доречно зосередити увагу учнів на той факт, що в умовах сучасної геополітичної ситуації, пов'язаної зі збройною агресією Росії проти України, пріоритетними напрямками зовнішньої політики України є партнерство з Європейським Союзом, Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії, Сполученими Штатами Америки.

Ураховуючи, що головною загрозою національній державності та суверенітету України є війна, розв'язана Російською Федерацією, варто не залишати поза увагою учнів партнерство нашої держави з організацією Північноатлантичного договору – НАТО.

Акцентуємо увагу на використанні, під час підготовки до уроку та в процесі навчання, – україномовного контенту.

Пріоритетом виховної роботи на уроці географії має бути патріотичне виховання. Завдання вчителя географії полягає в тому, щоби, окрім міцних знань, засобами шкільної географії забезпечити виховання людини-патріота, людини-громадянина, основними рисами якої є національна свідомість, почуття любові до своєї Батьківщини.

Наголошуємо, що важливою частиною шкільної географічної освіти є краєзнавчий аспект. Краєзнавчий матеріал на уроках і в позанавчальній роботі вчитель має використовувати залежно від дидактичних цілей і виховних завдань. Він є джерелом теоретичних знань і, як підтвердження їх істинності, – засобом пізнання і об'єктом розв'язання пізнавальних практичних завдань у процесі навчання географії.

Планування практичної складової з географії має здійснюватися з урахуванням практичних робіт, досліджень, проєктів, що обумовлено навчальною програмою. При цьому, обов'язковим для оцінювання в кожному семестрі є дві практичні роботи (за вибором учителя).

Протягом навчального року учень, за бажанням, може обрати 1-2 дослідження запропонованої тематики та виконати їх індивідуально або в групі. У подальшому результати дослідження презентуються учнями та обов'язково оцінюються вчителем (<https://numl.org/.587961>). У виборі теми дослідження рекомендуємо враховувати регіональні особливості, наявне

навчально-методичне забезпечення та матеріально-технічне оснащення.

Тривалість практичних робіт учитель установлює залежно від ступеня складності, кількості завдань та специфіки відповідної теми. Зауважуємо, що адаптувати освітній процес до реальних життєвих ситуацій допоможе залучення учнів до виконання досліджень, тематика яких може бути як змінена вчителем у рамках вивчення відповідної теми, так і запропонована ним на вимоги часу.

Створення презентацій до уроків, організація проєктної роботи учнів у формі електронного звіту – презентацій, ментальних карт, кросенсів тощо, використання вебресурсів, інтерактивних сервісів освітніх електронних платформ під час дистанційної та змішаної форм навчання, електронних карт і атласів, інтерактивних сервісів є основою проєктування уроків з географії.

Наголошуємо, що під час організації досліджень, проєктної діяльності, дискусій, виконання практичних робіт, домашніх завдань, варто використовувати джерела інформації (підручники, посібники, атласи, робочі зошити, наукову літературу) українських авторів.

Також інформуємо, що основними видами оцінювання є поточне та підсумкове (тематичне, семестрове, річне) (<https://numl.org/.958471>).

Оцінювання результатів навчальних досягнень учнів здійснюється відповідно до критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти, затверджених наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.04.2011 № 329 «Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти» (зареєстровано в Міністерстві юстиції України від 11.05.2011 за № 566/1934 (<https://numl.org/.188471>) та унормовані наказом Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти» (<http://surl.li/coqns>).

Чільне місце у процесі навчання географії вчитель має приділити формуванню в учнів прикладних географічних умінь і навиків, що обумовлює безпосереднє втілення набутих географічних знань у практику, отримання географічної інформації з різноманітних джерел знань та її використання на практиці.

Особливу увагу варто приділити оволодінню учнями вміннями й навиками графічно-знакового навчального моделювання, до яких належать здатності застосовувати різноманітні географічні навчальні моделі, насамперед графічно-знакові. Одним із різновидів цього типу вмінь є картографічні та геоінформаційні, до яких належать різнорівневі вміння й навички роботи учнів з паперовими, цифровими та іншими географічними картами [1].

Нагадуємо, що навчально-методичне забезпечення, необхідне для вивчення географії, розміщено в Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в 5-11 класах закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою на сайті Державної наукової установи

«Інститут модернізації змісту освіти»
(<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>).

Пропонуємо також скористатися методичними матеріалами, що розміщено на сайті комунального закладу «Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» в рубриках:

- сторінка методиста (учителю географії) (<https://numl.org/.608681>);
- учимося в умовах воєнного стану (<https://numl.org/.480191>);
- куферок корисних застосунків (<https://numl.org/.901291>).

Наголошуємо, що реформування освітньої галузі на основі концептуальних засад нової української школи покликано змінити погляд на сучасну систему освіти. Особливо актуальним воно є в умовах воєнного стану в Україні, оскільки вимагає посилення уваги на формування випускників школи, як цілісних особистостей, усебічно розвинених, здатних бути патріотами й інноваторами.

Використані та основоположні джерела

1. Вішнікіна Л.П., Топузов О.М. Структура предметної географічної компетентності учнів (рекомендації для вчителів географії. URL: <https://numl.org/.064781>.
2. Методичні рекомендації щодо викладання географії у 2019-2020 навчальному році. URL: <https://numl.org/.347961>.
3. Навчальні програми для 10-11 класів. Географія. URL: <https://numl.org/.107961>.
4. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Географія. 6-9 класи. URL: <https://numl.org/.866881>.
5. Навчальна програма для учнів 8-9 класів закладів загальної середньої освіти з поглибленим вивченням географії». URL: <https://numl.org/.060191>.
6. Указ Президента України № 143/2022 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України». URL: <https://numl.org/.032881>.

Методист з географії та економіки
навчально-методичного відділу
координації освітньої діяльності та
професійного розвитку Сумського ОІППО

В.Д. Попов

(Підпис наявний в оригіналі)